

nější a explicitnější artikulace v samotném úvodu práce.

Rozmlženost cíle ovšem není jedinou rozmlžeností Václavíkova textu. Podobně lze totiž charakterizovat celkovou koncepci recenzované knihy (resp. její „dramaturgii“), její metodologické a teoretické zakotvení a v neposlední řadě i její zacílení ve smyslu orientace na publikum. Publikace se vyznačuje určitou vnitřní nesourodostí a roztržičností, kdy se v ní ne příliš elegantně a „organicky“ střídají a prolínají různé perspektivy (historická, religionistická, sociologická), žánry (popisný, výkladový, analytický) i styly (odborný, žurnalisticko-popularizační). Některé pasáže vykazují vysokou míru detailnosti a fundovanosti, jiné působí velmi povrchně a neodborně. Prezentace empirických dat se mísí s teoretickými úvahami – a to i tam, kde by čtenář očekával pouze jedno či druhé. A konečně není příliš jasné, zdali chce být Václavíkova kniha primárně přehledovou prací pro studentské publikum, nebo má jít o odbornou studii, která nabízí vlastní badatelské poznatky a rozšiřuje odborné vědění v oblasti sociálněvědního zkoumání náboženství v moderní (české) společnosti.

Práce, jejíž jádro tvoří téma utváření identity, tak paradoxně sama vykazuje známky nevyhraněné identity. Navíc je patrné, že se autor kromě explicitně zmíněných „mýtů“ vymezuje i vůči určitému způsobu studia problematiky náboženství – způsobu, o němž se dozvídáme jen z náznaků roztroušených po celé knize. Můžeme pouze odtušit, že jsme zde svědky implicitní polemiky v rámci interní diskuse o identitě religionistického studia náboženství, kde se David Václavík staví na stranu těch, kdo si zachovávají zřetelný odstup od spekulativních a „teologizujících“ výkladů ve prospěch empirického a o metodologii sociálních věd opřeného badatelského přístupu. Přes atraktivitu a nespornou užitečnost Václavíkova počínu se ovšem nelze vyhnout pochybnostem o tom, zdali si autor neuzmul příliš velké sousto, případně zdali výsledek jeho práce nezůstal někde na půli cesty mezi polotovarem a hotovým produktem.

Znovu ale připomínám – adekvátnost zhodnocení se odvíjí od výše ambicí, kterou

publikace Davida Václavíka měla. Pokud mělo být cílem skutečně jen poskytnutí „základní orientace v problému, který se zdá být jedním z nekontroverznějších témat moderní české historie“ (s. 7), pak je nutno konstatovat, že se úkol podařilo splnit. Chtěl-li však autor dosáhnout vyššího cíle, jsou na místě opatrnější, ba kritičtější slova.

ROMAN VIDO

## **Monika Šlajerová, Palestinská církev dnes: Politická a teologická problematika,**

**Červený Kostelec:**

**Pavel Mervart 2009, 289 s.**

**ISBN 978-80-87378-02-1.**

Knihy Moniky Šlajerové *Palestinská církev dnes: Politická a teologická problematika* je vůbec první obsáhlejší studii na toto téma v českém prostředí. Od samotného začátku čtenáře velmi zasvěceně seznamuje s fenoménem palestinských křesťanů, pestrého společenství křesťanských ortodoxních, katolických i protestantských církví. Problematiku palestinských křesťanů autorka zpracovává z pohledu historického, politického i teologického.

Recenzovaná kniha vznikla původně jako disertační práce, a i proto je podrobně strukturována a dosahuje vysoké odborné úrovně. Monika Šlajerová svoji disertační práci obhájila na Evangelické teologické fakultě v Praze a získala doktorský titul v oboru praktické a systematické teologie.

Monografie je rozdělena do tří stěžejních částí, které jsou dále členěny do jednotlivých kapitol a podkapitol. První část uvádí čtenáře do dané problematiky – popisuje širší historické souvislosti, ve kterých je palestinské křesťanství ukotveno a se kterými je neoddělitelně spojeno. Tato úvodní část je tedy věnována historickému nástupu vývoje postavení křesťanských církví v regionu Velké Sýrie (tj. dnešní Sýrie, Libanon, Jor-

dánsko, Izrael, Palestina) a dále pak přiblížení současné situace místních církví v Sýrii, Libanonu a Jordánsku. Druhá stěžejní část knihy se zabývá církevněpolitickým vývojem jeruzalémské oblasti, tedy situací církví ve státu Izrael a na Západním břehu. Třetí část knihy je věnována teologii, biblické hermeneutice a církevní správě palestinských křesťanů. Jednotlivé části a někdy i jednotlivé kapitoly jsou uzavřeny shrnutím, kde jsou ujednoceny základní a důležité momenty problematiky řešené v dané kapitole.

Protože tyto tři části knihy vznikaly jako samostatné studie, i sama autorka čtenáře v úvodu upozorňuje, že celá kniha není propojena do hladce plynoucí výpravné linie (s. 18). Přesto kniha tvoří kompaktní celek a jednotlivé části i kapitoly jsou systematicky a logicky seřazeny. Hlavní úkol, který si autorka v úvodu vytyčila, je demonstrovat církevněpolitický, teologický a hermeneutický vývoj v palestinských církvích v současnosti a nedávné minulosti, reflektovat tento vývoj palestinských církví ve složitě národně-politické situaci (s. 18) a přiblížit postoj palestinských křesťanů k izraelské okupaci i k muslimské palestinské většině.

Knihu otvírá zdařilá předmluva Luboše Kropáčka, která je rychlou historickou sondou do dějin křesťanství na Blízkém východě a odkazuje na některé důležité autory a publikace, které se této problematice věnují. Dále pak přibližuje problémy, se kterými jsou křesťané na Blízkém východě v současnosti konfrontováni, jako je emigrace či mezináboženské a mezicírkevní vztahy. Ozřejmuje také autorčin přístup k uchopení tématu.

První část knihy je rozdělena do dvou kapitol. První z nich čtenáře uvádí do celkového tématu tím způsobem, že chronologicky nastiňuje důležité vlivy a mezníky pro formování postavení a identity křesťanů v celé oblasti Velké Sýrie (Bilád aš-Šám). Autorka poukazuje na to, že křesťanská arabská identita je historicky spojena se vztahem k muslimské většině a je vytvořena postupně na základě statusu *dhimmi* a pozdějšího milletového systému v Osmanské říši, tedy jako identita menšiny s určitými definovanými právy a povinnostmi. Na dru-

hou stranu na zdejší křesťany působil také vliv západního křesťanství, který se snoubil s nároky mocenskými a ekonomickými. Autorka uzavírá, že zdejší církve dodnes pocítují určitou rozpolcenost mezi dvěma uvedenými vlivy, tzn. mezi lokální arabskou (či arabsko-islámskou) identitou a západním, sekulárně-křesťanským vlivem (s. 36).

Druhá kapitola první části je věnována současné církevněpolitické, ekumenické a teologické situaci v jednotlivých státech oblasti Bilád aš-Šám. Sociopolitická situace v této oblasti je sama o sobě velice složitá a značně nepřehledná. Autorka v této kapitole předkládá spíše nástín linií než jednoznačná tvrzení a hojně se zde opírá o vlastní výzkum a provedené rozhovory. I proto se tato část vyznačuje bohatým poznámkovým aparátem. Přístup, který autorka v této kapitole zvolila, je netradiční a velice přínosný: neomezuje se na základní fakta, nýbrž se snaží o vzhled do situace místních církví prostřednictvím výpovědí jejich vlastních představitelů. Na druhou stranu může být text pro čtenáře místy komplikovaný a nejednoznačný. Pokud by však autorka zvolila cestu zjednodušujících, i když jednoznačných tvrzení, ztratil by text hodně ze své výpovědní hodnoty.

Druhá stěžejní část publikace je nazvána „Církevně-politický vývoj v jeruzalémské oblasti“. Jejím ústředním tématem je vývoj církevní politiky ve 20. a 21. století. Základní otázkou je postoj jeruzalémských církví k izraelsko-arabskému konfliktu (s. 91). I když v této části volí autorka chronologický přístup, nejedná se o pouhý výčet událostí, nýbrž o snahu vidět danou problematiku v širších souvislostech a události vzájemně propojovat. Autorka se proto věnuje nejen samotnému církevněpolitickému vývoji, ale také majetkovým poměrům, vzájemné spolupráci nebo naopak rozporům jednotlivých lokálních církví. Dále se také snaží tyto samostatně vyhodnocovat a skládat v jeden celek. Tím se jí daří nastínit celou problematiku velice komplexně a provázat dohromady různé oblasti církevního života. Snad jen v některých momentech by mohl být doplněn také názor z izraelské či muslimské strany, tedy to, jak tyto strany vnímají palestinské křesťanství a jeho vý-

znam v izraelsko-palestinské oblasti. Autorka však v této kapitole (tedy především co se týká popisu současné situace) nahlíží danou problematiku skrze sebereflexi církví, tedy tak, že kombinuje výpovědi církevních představitelů a příslušníků jednotlivých církví s odbornou literaturou a dalšími materiály. Nejde tedy o kritiku: připojit také další strany pohledu je pouze nevyužitou možností, jak rozšířit tento zvolený přístup.

Třetí část knihy se skládá ze dvou obsáhlejších kapitol. První se věnuje palestinské teologii a biblické hermeneutice, druhá pak církevní správě. I tato třetí, závěrečná část je podrobně členěna, nikoli však chronologicky, jak tomu bylo v předchozích dvou částech, ale tematicky. První kapitola třetí části přibližuje palestinskou teologii jako fenomén současnosti a nedávné minulosti, který vznikl na základě vyprofilování postoje církví vůči již zmiňovanému arabsko-izraelskému konfliktu. Základní otázkou, kterou si zde autorka klade, je, jak se místní církve a především místní křesťanští představitelé snaží „politickou situaci reflektovat teologicky“ (s. 159). Kromě nezbytného uvedení do vzniku současné teologie palestinských křesťanů zde nalezneme teologické přístupy jednotlivých církví, reprezentované jejich významnými představiteli, jako jsou například Naim Ateek (palestinská teologie osvobození) a Mitri Raheb (kontextuální teologie). Oba tyto představitelé reprezentují protestantské křesťanství. Vycházejí ze své vlastní životní zkušenosti a biblickou interpretaci obohacují o aspekt identity a dějiny politické zkušenosti lidu, jehož jsou pastýři (s. 178). Dalšími představiteli jsou Geris Khoury (řeckokatolická církev), který klade důraz na sdílené muslimsko-křesťanské kulturní a národní dědictví (s. 187), a Michel Sabbah (římskokatolická církev), věnující se otázkám lokální církve a pastoraci do hloubky a komplexně (neopomíjí tedy otázku muslimsko-křesťanského soužití ani otázku vztahu k státu Izrael).

Autorka se v závěru této kapitoly snaží objektivně zhodnotit vznik, vývoj a význam teologie palestinských křesťanů. Uvádí, že díky společnému odporu církví vůči státu Izrael, především během první intifády, do-

šlo k vytvoření ekumenické spolupráce a vzniku lokálního teologického přístupu, který již nemohl zůstat apolitický a naopak podpořil společně národní palestinské uvědomění.

Jestliže předchozí kapitola věnovaná teologii byla spíše přehledová, v kapitole o hermeneutice se autorka zabývá tím, jak jsou uvedené teologické přístupy využívány především k interpretaci Starého zákona jakožto Židy a křesťany sdíleného posvátného textu. Autorka v úvodu této kapitoly píše: „Autorita společného, posvátného textu je používána jako ideologicko-psychologická zbraň k ospravedlnění politického útlaku, neboť bible je interpretována tak, aby vyzdvihla právo na zemi a vyšší postavení lidu izraelského na úkor podrázeného postavení lidu palestinského“ (s. 201). Palestinská hermeneutika se proto snaží nabídnout nové způsoby interpretace bible (především pak některých starozákonních pasáží) a očistit ji od těchto politizujících interpretací. Autorka v této kapitole čtenáři přibližuje, jak k biblické interpretaci a především k interpretaci Starého zákona přistupují místní křesťanští teologové (např. Naim Ateek, Mitri Raheb, Michel Sabbah aj.). Hlavní otázkou, na kterou se snaží palestinská biblická hermeneutika odpovědět, je „otázka vyvolení jedné skupiny proti druhé a otázka zaslíbení“ (s. 219). Palestinští křesťanští teologové se snaží na tuto otázku odpovědět prostřednictvím univerzalizace, kontextualizace a etizace (s. 220).

Autorka vychází ve své práci jak z odborné literatury, tak ze svého terénního výzkumu během let 2004–2007. Terénní výzkum je jedním z důležitých stavebních kamenů této monografie, která je interpretačního charakteru a pomáhá odhalit vnitřní postoj jednotlivých křesťanských komunit k sociopolitické situaci v regionu. V českém vědeckém prostředí se jedná o počín zcela zásadní, ojedinělý a velice zdařilý. Kniha je navíc pečlivě pojata také po odborné stránce. Obsahuje seznam provedených rozhovorů, bibliografii, jmenný rejstřík a rejstřík institucí, dokumentů a periodik. V úvodu je podrobně vysvětleno, jak kniha bude přistupovat k přepisům arabských názvů a jmen. Osobně shledávám nejzdařilejší závěreč-

nou, třetí část publikace, která je výbornou syntézou teorie a praxe: ukazuje vysokou odbornost a schopnost autorky propojit získané informace z různých zdrojů a pramenů, stejně jako propojit vlastní výzkum s relevantní literaturou.

Dílo Moniky Šlajerové je výborným odborným materiálem pro všechny, kteří se zabývají problematikou blízkovýchodního křesťanství nebo i církevněpolitickou situací v Izraeli a Palestině. Závěrem bych chtěla vyzdvihnout především terénní výzkum autorky, díky němuž se podařilo v této knize přinést celou řadu nových a zajímavých informací a poodhalit složitou realitu, se kterou jsou místní palestinské církve dnes a denně konfrontovány.

MARIE VAŇKOVÁ

## Philip Clart, Die Religionen Chinas,

Göttingen: Vandenhoeck  
& Ruprecht 2009, 224 p.  
ISBN 978-3-8252-3260-3.

Meeting the fundamental professional demands made on those who are eager to find their way through the truly variegated and wide academic field commonly known as Religious Studies (RS) doubtlessly necessitates amongst other things the basic understanding of “East Asian religiousness”. Considerable knowledge about the major tenets and the historical development of East Asian religious traditions such as Buddhism, Daoism or Confucianism is without dispute part of the primary “armamentarium” of RS scholars. Like a physician who is always aware of the axioms of nature the scholarly arsenal of a student of RS needs to rest on sound knowledge of the “big players” in religious history which without doubt include traditions that originated or have developed to a large extent in East Asia.

East Asia – I stay away from examining the semantics of this term at this point – is

definitely more than just China and Japan. Correspondingly, East Asian religion (“religion” here is understood as the sum of manifold diverse religious traditions and schools) evidently consists of a lot more than Chinese or Japanese religion. However, knowing about Chinese religion (due to its tremendous historical impact on the whole region) could arguably set the foundation to further deal with “East Asian religiousness” as a whole.

Introductory studies on Chinese religion have been released vastly in the past, some of them also in German (e.g. Joseph A. Adler, *Chinesische Religionen: Religiöse und ethische Ideale einer großen Kultur*, Freiburg im Breisgau et al.: Herder 2007; Florian C. Reiter, *Religionen in China: Geschichte, Alltag, Kultur*, München: C. H. Beck 2007; Roman Malek, *Das Tao des Himmels: Die religiöse Tradition Chinas*, Freiburg im Breisgau et al.: Herder 1996). Books like the one at hand are important and needed, yet they are only an *aperçu*, a *tour d’horizon* through a religious landscape that reaches back millennia.

Philip Clart (b. 1963) is a well-known German sinologist and currently Professor of Chinese Culture and History at Leipzig University who spent most of his professional life in the United States. His book *Die Religionen Chinas* does not lay claim to be a substantial account covering all aspects of (indigenous and transmigrated) Chinese religion. Like the author emphasizes in his preliminary words, *Die Religionen Chinas* is an introduction comprising a historical overview and a systematic discussion of some key issues of Chinese religion (p. 8), therefore mainly focusing on an audience with no or only a little prior knowledge. Those interested in more detailed and lengthy investigations are requested to consult specialized reading, a bulk of what is listed in the helpful bibliography (p. 209–216).

The study is written in a highly readable language. Romanization – Hànyü Pinyin without tones – of Chinese is impeccable; the author even adds an adjuvant table for the correct pronunciation of Hànyü Pinyin. The bibliography of cited works is extensive